

„... hűséges, baráti ölelésemet küldöm ...”

Csorba Győző és Fodor András levelezése

1947-1994

A könyv megjelenését a
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

és a Nemzeti Kulturális Alapprogram

támogatta.

Összeállította, a jegyzeteket készítette
és az utószót írta:
Pintér László

Előszó:
Tüskés Tibor

© Csorba Győző örökösei

© Fodor András örökösei

© Pintér László

© Tüskés Tibor

© Pro Pannonia Kiadói Alapítvány

ELŐSZÓ

A levelezés drámai műfaj. Ha a napló a monológ műfajával rokon, akkor két ember levélváltása valójában a folyamatos párbeszédre, a dialógusra ad alkalmat.

Az olvasó most két „szereplő” drámai párbeszédét tartja a kezében.

Csorba Győző a Sorsunk folyóirat versrovatának szerkesztője 1946. november 21-én ezt írta levelében a Kaposváron élő Takáts Gyulának: „Fodor A. versei szépek, egyet máris hozunk belőlük.” Ez a vers, címe *Találkozás*, még Fodor Andor néven látott napvilágot a Sorsunk 1946. évi 2. (novemberi) számában. Fodor András kéziratára Csorba Győző írt először nyomdajeleket.

Fodor András további két verse a Sorsunk 1947. évi 7-8., összevont (július-augusztusi) számában jelent meg először. A versek címei: *Napszámoslányok az esti réten* és *Az árnyak*. Később mindkét versét – némi változtatással – bevette mindhárom, tízévenként megjelenő, válogatott versgyűjteményébe. (*A csend szólítása*, 1969; *Kélt újra jel*, 1979; *Pünkösdi hírnök*, 1989.)

Amikor Fodor András versei eljutottak a Sorsunk szerkesztőségébe, érettségi előtt álló, tizennyolc éves kaposvári diák volt (a verseket osztályfőnöke, Takáts Gyula közvetítette a szerkesztőségbe), Csorba Győző pedig, aki a verseket megjelenéshez segítette, abban az időben töltötte be a harmincadik évét, és két verseskötete, *A Mozdulatlanság* (1938), valamint *A híd panasza* (1943) után akkoriban várta a harmadik, a *Szabadulás* (1947) megjelenését.

Tizennyolc éves korban tizenkét év korkülönbség még számottevő idő.

Fodor András érettségi után a budapesti Eötvös Kollégiumba került, és ettől kezdve fővárosi lakos lett. Csorba Győző élete végéig szülővárosában, Pécsen maradt.

Az időnek és a térnek ebben a dimenziójában kezdődött el kapcsolatuk, és tartott életük végéig. A tizenkét évnyi különbség mindvégig megmaradt, de virtuálisan egyre szűkült, a két

ember között a személyes távolság egyre csökkent. A diákban élő tisztelet pályatársi kapcsolattá, az idősebb pályatársban a segítő gesztus kollegiális viszonyra alakult, nemesedett, és mindkettőjükben a kapcsolat őszinte barátsággá mélyült. Előbb hunyt el Csorba Győző 78 éves korában, 1995-ben. Fodor András két évvel élte túl: 68 éves korában, 1997-ben halt meg.

Csorba Győző és Fodor András 225 fennmaradt, oda-vissza írt levelében egy ötven éves kapcsolat története bontakozik ki. Az olvasó akár úgy is forgathatja ezeket a leveleket, mint egy levéldokumentumokból fölépített fejlődésregény lapjait. A „levélregény” két szereplője, a dialógus két „fele”, a kérdések és a válaszok között a természetes feszültség mindvégig jelen van, megmarad, és az olvasó figyelmét és érdeklődését állandóan ébren tartja.

A levelek mindenekelőtt írójukról vallanak. Kapcsolatuk alapja két különböző alkatú, habitusú ember (ezt maguk is tudták!) kölcsönös tisztelete, a másik ember aggálytalan elfogadása. Ez abban is megmutatkozik, hogy ugyanarra a jelenségre különféleképpen reagálnak. Az udvarias fordulatok mögött is kölcsönös őszinte elismerés és megbecsülés rejlik. Kezdetben talán a tapintat szólama erősebb a levelekben; amikor Fodor András a Csillag folyóirat szerkesztőségébe kerül, ő „egyengeti” Csorba Győző útját; később egymás könyveinek elküldése és méltatása, valamint a praktikus és gyakorlati dolgok kerülnek előtérbe; végül – az idő és a betegségek súlya alatt – megnő a levelek tragikus hangja.

Életem és munkám ajándékául kaptam, hogy mindkettőjüket személyesen ismertem, 1995-től magam is a levelezés egyik szereplője vagyok, mindkettőjükéről sokat, könyveket is írtam, Csorba Győzővel egy városban éltem, Fodor Andrásal mintegy száz-hatszáz levelet váltottunk. Nem feladatom (ha van is véleményem) a levelekben szereplő élő és holt személyek jellemét, tetteit értelmezni, a régi történeteket, például a Csorba Győző és Fodor András barátságán Fülep Lajos megítélése miatt támadt súrlódásokat, „repedéseket” magyarázni, ítélni. Az olvasóra és az utókorra kell bíznom ezek mérlegelését és értelmezését.

Mint ahogy egy előszónak nem lehet feladata az sem, hogy történeti tények, a levelekben szereplő irodalomtörténeti adatok, valamint a hozzájuk fűzött kommentárok, jegyzetek ügyében állást foglaljak. Ugyanakkor nyomatékosan szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy a levelekben az emberi történetek, a levelező társakkal kapcsolatos személyes mozzanatok, az életrajzi tények mellett legalább annyira jelen van a kor, a huszadik század második felének magyar valósága, irodalmi élete, intézmények és szervezetek (az írószövetség, a folyóiratok, a könyvkiadás – mivel mindketten könyvtárosként dolgoztak – a könyvtárügy stb.) története. Ez adja a levelezés gazdag információs tartalmát.

Valami jelképeset látok abban, hogy mindketten a levelek zömét kézzel írták. Hozzá még Csorba Győző félkarjának hiánya miatt mindig csupán egyetlen kézzel, balkezével, egyszerre a tollat is tartva, a papírt is leszorítva. A levélszövegek jelen nyomdai közlése ezt nem tudja visszaadni. A személyesség, az emberi szó eleven jelenléte azonban a levelekben ezt a hiányt mindvégig pótolja. A levelekben elég gyakran történik hivatkozás arra, hogy ezt vagy azt a dolgot „majd inkább szóban”, a személyes találkozás alkalmával megbeszéljük. A levélírók jól tudták, hogy a diktatúra éveiben minden gondolatukat nem bízhatják a cenzúrázott levelekre. A levelek szövegében azonban a sejthető hiányok ellenére olyan elevenen van jelen az élet, hogy olvasáskor a levélírók hangját is halljuk. Csorba Győző kissé rekedtes, mélyen zengő és Fodor András hajlékonyabb, simán szóló hangját.

A levelezés közzétételével a levelek írói mellé az olvasó személye harmadik szereplőként társul, és belép, beleavatkozik a történetbe. A levelek intimitása, eredetileg közlésre nem szánt szövegek bensőséges hangja, közvetlensége (egy kivesző műfajjal történő találkozás!) az olvasótól is meghittséget, figyelmet, megértést és szeretetet vár.

Tüskés Tibor

LEVELEK

1.

Fodor András levele Csorba Győzőhöz 1.

„Kedves Szerkesztő Úr!¹

Takáts² t. úrtól tegnap kaptam vissza a verseket, avval a biztatással, hogy így ahogy vannak továbbítsam az egész csomót³ Pécsre. – Említette, hogy előzetes megállapodás: a

¹ Csorba Győző ekkor a *Sorsunk* c. pécsi irodalmi lap szerkesztője volt, a versrovat felelőse.

² Takáts Gyula (1911-) Kossuth-díjas költő, Csorba és Fodor közös ismerőse, barátja. Fodor A. osztályfőnöke a gimnáziumban, verselő tehetségének felfedezője. Később is Kaposváron dolgozott múzeumigazgatóként. A Balaton mellett, Becehegyen volt szülője, hol sok ismerőse, barátja felkereste. Ld. még későbbi leveleket.

³ Eredetileg „egészlet” volt, ezt javította „egész csomót”-ra Fodor, akinek nem ez volt az első jelentkezése a *Sorsunk*-nál: Fodor 1946-ban itt látta először országos lapban nyomtatásban a nevét, a *Találkozás* c. versét 1946. novemberben (4. évf. 2. sz. p. 72.) közölte a folyóirat, még Fodor Andor név alatt. (Fodor Andrást az anyakönyvekbe Fodor Andor néven írták be, költőként vette fel az András nevet.) Jellemző, hogy a vers a Balatont idézte. Erről és a vele küldött többiről írta Csorba Takáts Gyulának: „Fodor A versei szépek, egyet máris hozunk belőlük.” (Ld. a 183. levél végén a csillaggal jelölt betoldást és a levél 2. jegyzetét.) Fodor pedig így ír a megjelenésről: „A *Sorsunk* volt az első folyóirat, mely tizenöt éves koromban kezembe került. Két évvel később, 1946-ban, az újra indult *Sorsunk* második száma [...] kínált meg az első publikáció örömeivel. A Takáts Gyula révén Pécsre került verskézirat nyomdába küldő keresztapját mindig is a költő társ-szerkesztőben, Csorba Győzőben tiszteltem.” (*Jelenkor*, 1975. 6. p. 516.) Hogy milyen fontos volt ez a megjelenés Fodornak, jól jelzi a következő két mondat is: „1947. XII. 13. Szombat Megjelent a *Válasz*, s ott van benne Kormoséval együtt az én versem is. Örülök, de nem annyira, mint egy évvel ezelőtt, amikor a *Sorsunk*-ban először láttam írásomat országos nevek társaságában.” (*A Kollégium : Napló, 1947-1950*. p. 59.) A *Találkozás* c. vers, kisebb változtatásokkal, megjelent a *Pünkösdi hírnök* c. kötetben is, akkor már Csorba Győzőnek ajánlva, „Fonyód, 1946. VII. 6.” datálással. Ld. 207/1. j. Az itt említett „egész csomó” versből kettő – *Napszámoslányok az esti réten* és *Az árnyak* – a *Sorsunk* 1947. július-augusztusi összevont számában (p. 417-418.) jelent meg. Ezek a versek is bekerültek Fodor későbbi válogatott köteteibe, a *Napszámoslányok az esti réten* című például *Lányok a réten* címmel a *Pünkösdi hírnök*-be (p. 11-12) is.

nagyobb válogatási lehetőség kívánja ezt így. Magam részéről szívesen vetem alá magam e határozásnak. A megfelelő vers vételéhez valóban ez a legjobb módszer.

A mellékelt írások egyébként 46. júliustól 47. januárig terjedő félévnyi időszak termékei egyben a legutóbbiak is. (Kissé kellemetlen a növekvő távolság, de csak időm nincs; igényeim elég erőteljesek magammal s a közelgő nyárral szemben.) A gyűjteményből három példány hiányzik (Diáriumnál⁴, Délszigetnél⁵ van) az itt lévők közül pedig kettő: a 2-es és a 6-os a Dunántúli Helikonnál⁶ várja a jószerencsét. – A többiek nincsenek lekötve sehol. –

Azt hiszem egyéb hozzáfűznivaló nem szükséges. – Jelenlegi helyzetem is prózai kissé az ilyesmihez: az írásbeli érettségik kellős közepén vagyok. –

Előre köszönöm fáradságát a versekkel kapcsolatban. A következő számban – ha nem lenne túl nehéz, egyes külső okok miatt is – szívesen látnék viszont belőlük valamit; –

hálás tisztelettel:

Fodor András.

Hunyadi Józsefet⁷
üdvözlöm. –

Kaposvár. 1947. V. 16.”

Kézírás. Levélpapír. – A boríték nincs meg.

(Ld. még Tüskés Tibor előszavát.)

⁴ *Diárium*: irodalmi, kritikai folyóirat. 1931-ben, a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda Magyar Könyvbarátok csoportja jelentette meg. Leginkább a Nyomda által készített könyvekből, azok szerzőitől közölt írásokat, viszont kritikai rovatában áttekintést nyújtott a hazai könyvkiadás jelentősebb eseményeiről. 1948-ban szűnt meg.

⁵ *Délsziget*: irodalmi szemle 1946-1947-ben jelent meg Hódmezővásárhelyen, és Hatvanban indult újra 1986-ban.

⁶ *Dunántúli Helikon*: „Irodalmi és társadalmi szemle”, 1938-ban adták ki az első számát Győrben. Mindössze négy száma jelent meg.

⁷ Hunyady József (1921-1983) pécsi születésű Baumgarten-díjas író, újságíró, pályája Pécssett indult, 1948-ban költözött Budapestre. Hunyady J. családnévét „y”-nal írta.

2.

Fodor András levele Csorba Győzőhöz 2.

„Kedves Szerkesztő Úr!

A „Dunántúl”¹ számára küldök néhány verset. – Tudok a folyóiratról, egy ízben messziről láttam is, de megszerezni lehetetlen. Ide B.pestre nem is küldik fel?

Ami értesülést szereztem pécsi dolgokról, az különben Takáts Gyulától származik. – Róla, azaz vele kapcsolatban annyit írhatnak, hogy Sárköziné² a „Fehér Holló”-val³ hajlandó lenne kiadni az Egry-Takáts kötetet, de a lehetőség rengeteg nehézségtől függ, s valószínűleg a végén nem lesz „Vízitükr”. –⁴ Maga a „Válasz”⁵ is erősen kallódik. – Esetleg még március-

¹ *Dunántúl*: Pécs és Baranya irodalmi-művészeti lapja, melyet a *Sorsunk* megszűnése után indítottak. Csorba ennek is szerkesztője volt. Itt az ún. „első” *Dunántúlról* van szó, melyet 1949 elején indítottak, s melyből összesen három szám jelent meg. A „második” *Dunántúl* 1952-ben indult, s húsz száma jelent meg. Kezdetben évente négy, majd hat számot adtak ki. 1956-ban szűnt meg. Utolsó, 1956. októberi száma a forradalom után jelent meg, 1957. januárjában, fekete kerettel a címlapján. (Ld. az *A város oldalában* c. Csorba interjúkötetet, p. 164. (Pécs: Jelenkor K., 1991. Továbbiakban: *A város oldalában*.)

² Sárközi Györgyné Molnár Márta, Molnár Ferenc (1878-1952) szerkesztő, író, műfordító lánya. Az ő második férje volt Sárközi György (1899-1945) költő, a *Válasz* c. folyóirat szerkesztője. (Ld. még 5. sz. jegyzet.)

³ *Fehér Holló*: a Sárköziné szerkesztette *Válasz* könyvkiadója, a folyóirat megszűnésével a kiadó is megszűnt.

⁴ A kötet végül 1955-ben Pécssett jelent meg. (Egry József-Takáts Gyula: *Vízitükr*. – Pécs: Dunántúli Magvető, 1955.) A kötetben Takáts versek olvashatók a Balatonról, Egry illusztrációkkal. Mindkét művész a Balaton szerelmese volt. Ld. még következő levél 4. jegyzete és 11/5.

⁵ *Válasz*: a korszak egyik legjelentősebb irodalmi-művészeti lapja. Sárközi György halála után Sárközi Márta saját pénzéből szerkesztette a lapot, később még villáját is eladta, hogy a nyomdai tartozásokat rendezhesse. Sárközi Márta valóságos irodalmi szalont tartott fenn, Németh László, Illyés Gyula állandó vendég volt nála és természetesen publikáltak is a lapban. Közölt pl. Németh László *Izony* c. regényét is. A *Válasz* második korszaka 1945-ben indult, mikor az ostrom után Sárközi Márta visszatért Budapestre. A újra megindított *Válaszban* jelentek meg Fodor András versei is. Fodor A. naplójában sokszor említi „Mártát”, s későbbi vitáikat is megőrökíti. (Ld. még 2. sz. jegyzet.)

Pen, 78. VI. 19

Keshav Banti

először levezetett horizontum meg-
Náyon jövevény. Igaz nitra az igen mélyre
gáza első, megfigyelték emeltek, egyáltalán
nemcsak megfigyelték. Pedig nemcsak
de igazán valószínűsítették, igazán
mégis megfigyelték. Valamint
megfigyelték, hogy megfigyelték emeltek
valamint, megfigyelték megfigyelték.

Csorba Győző kéziratos levelének részlete (1978. VI. 19.)

968.v.13

Budapest

Kedua, $\frac{1}{2}$,

Deep Zúteddel hatatolom má bilikotom, sít
 receuzit is vana rita. Resant ep, resant
 a baratlan meleg nyitós, de legfőp a
 Kőnyvedtő rapst elumy Rozsa kőny totorán
 is elfogidokan kender haza egy a levit-
 het. Kőnyehl dolgom vana, ha megmond-
 hatom mit a vesek, mit kito-
 nos erivel hatatol vana; de vental a
 kőzet egene; a kőzet, megfogom en-
 ber is vinta hang totorán szepose 10-
 gát meg. Mit anna ar ember haza tart

Fodor András kézírásos levelének részlete (1968. VI. 13.)

A JEGYZETEK BEN GYAKRAN IDÉZETT NAPLÓK, VALLOMÁSOK JEGYZÉKE

- Csorba Győző: A város oldalában : Beszélgetések / kérdező Csuha István. – Pécs : Jelenkor K., 1991.
- „... élni kell, ameddig élünk” : Csorba Győző és Bertha Bulcsu levelezése, 1961-1995 / szerk., jegyz. Pintér László. – Pécs : Pro Pannonia, 2005.
- Fodor András: A somogyi diák : Napló, 1945-1947. – Pécs : Pro Pannonia, 1999.
- Fodor András: A Kollégium : Napló, 1947-1950. – Bp. : Magvető, 1991.
- Fodor András: A hetvenes évek : Napló. – 2 köt. [1. köt.: 1970-1972., 2. köt.: 1973-1974.]. – Bp. : Helikon, 1995.
- Fodor András: A hetvenes évek : Napló, 1975-1979. – Bp. : Nap K., 1996.
- Fodor András: Ezer este Fülep Lajossal : [Napló, 1947-1971.]. – 2 köt. – Bp. : Magvető, 1986.

UTÓSZÓ

CSORBA GYŐZŐ ÉS FODOR ANDRÁS LEVELEZÉSÉRŐL

Az előzményekről

Csorba Győző hagyatékából halála óta évente adott ki kötetet a Pro Pannonia Könyvkiadó, a költő születésnapja (november 21.) körüli időpontra időzítve a bemutatót. A sort a kiadó 2005-ben (a költő halálának 10. évfordulója) újabb kötettel szerette volna folytatni. Szirtes Gábor, a kiadó vezetője, a Csorba-levelezés további feldolgozását szorgalmazta (2004-ben az „...élni kell, ameddig élünk.” c. Csorba-Bertha levelezéskötet jelent meg), így került a „látótérbe” Csorba Győző (Pécs, 1916. november 21. – Pécs, 1995. szeptember 13.) és Fodor András (Kaposmérő, 1929. február 27. – Fonyód, 1997. június 27.) levelezése. A jogutódok – Csorba Győzőné, Margitka és Fodor Andrásné, Sárika – beleegyezett a kiadásba, a Kiadó pénzt is szerzett a kötethez, nekiláthattam az új kötet összeállításának.

A megjelentetésbe beleegyező Fodorné elküldte nekem a Fodor-hagyatékban fellelhető Csorba leveleket, így először azok kerültek számítógépbe.

Azután, hasonlóképpen, mint az előző levelezéskötet összeállításakor, most is Budapestre mentem a Petőfi Irodalmi Múzeumba, Fodor András Csorbának írt leveleit fénymásolni. (Amikor Csorba Győzőt a Digitális Irodalmi Akadémia – DIA – tagjai közé választották, kéziratos hagyatékát örököseinek a Petőfi Irodalmi Múzeumban – PIM – kellett elhelyezni.) A másolatokat hazahoztam, azokat is gépbe írtam, s 225 levélhez kezdhettem jegyzeteket készíteni.

Közben megkértem Tüskés Tibort: írnia előszót a könyvhöz, hiszen Csorbát és Fodort is jól ismerte, mi több, barátjuk volt, tanulmányokat írt, köteteket állított össze róluk-tőlük. Tüskés Tibor „első szóra” vállalta a feladatot, sőt, mielőtt előszavát megírta, a kötet első „munkaváltozatát” átolvasva, javaslataival, hibaigazításaival is segített.

Itt most a Csorba-Bertha levelezéskötethez írt szavaimat idézhetem: „Így állt össze a kötet, mely, remélem, minden olvasójának azt nyújtja, amit nekem: két ember halálig tartó mély és igaz barátságának dokumentációját.” Legföljebb azt tehetném hozzá: ez vitáktól sem mentes barátság volt. A viták azonban csak mélyítették a kapcsolatot: a nézeteltérések nem a kapcsolat bomlásához vezettek, hanem az okosan és erős indulatok nélkül lezajló nézetütköztetések után a másik öntörvényűségének elismeréséhez vezettek, a kötődés erősödésének segítői, kovásza lettek.

Csorbának több kötete is volt már 1946-ban, amikor Fodor-nak, a fiatalabb költőnek a verseit kéziratban először olvasta. Csorba, aki akkor a *Sorsunk* szerkesztője volt Várkonyi Nándor főszerkesztő mellett, azonnal felismerte az ifjú, 17. évét éppencsak betöltött diák tehetségét, s megszületett a sokat idézett, Takáts Gyulának írt mondat: „Fodor A. versei szépek, egyet máris hozunk belőlük.” Innentől kezdve datálható a kapcsolat a két *alkotó* és a két *ember* között, a „Tisztelt Szerkesztő Úr!” megszólítástól az „Öllelek, Győző”-féle levélzárással. A versei közlését kérő, ismeretlen fiatalember és az őt bíráló „mindenható” rovatszerkesztő „hivatalos” kapcsolata egész életén átívelő tartalmas emberi kapcsolattá, mély barátsággá alakult.

Fodor, miután az ELTE „elitképzőjére”, az Eötvös Kollégiumba felvételt nyert, nem ment vissza szülőfaluja, szeretett Balatonja mellé, Budapesten maradt, ott alapított családot, ott lett elismert költő. A „szülöttem föld”-et azonban soha nem hagyta el igazán, Fonyódon és felesége falujában – Őcsényben – dolgozott nyaranta, és a halál is szülőfalujához közel, sokszor „versbe írt” tavában érte...

Csorba Pécsen született, ott is tanult, ott végzett jogot, ott alapított családot, ott érte el sikereit, ott is halt meg. Szeretett városától fél évnél hosszabb időre nem távozott el, amint azt egyik ismert versében írta Pécsről: „Nekem: a VÁROS mindörökre”. A maga módján tehát mindkét költő hűséges volt szülőhelyéhez: az egyik a fővárosból segítette a „bölcsőt”, Somoogyot, a másik „fővárost” csinált „vidéki” lakhelyéből.

Párhuzamos életutak ezek abban is, hogy mindkét költő díjak sokaságát kapta munkája elismeréseképpen, díszpolgárságtól Kossuth-díjig, s párhuzamosak még abban is, hogy „civil” életük szakmája is ugyanaz: mindketten könyvtárosok voltak, egészen a nyugdíjas korig. (Csorba a Pécsi Tudományegyetem Könyvtárában Várkonyi Nándortól, autodidakta módon tanulta a szakma fortélyait, Fodor „hivatalosan”, az ELTE könyvtár-szakán szerzett diplomát.)

Az 1947-es első levéltől az 1994-es utolsóig két nagyszerű ember, két kiváló költő, műfordító, könyvtáros életútjának követése a leveleken keresztül olyan lehetőség, amely segít a versek keletkezésének, a cselekedetek emberi-társadalmi-politikai háttérének megismerésében, megértésében. Olyan személyes ismereteket kapunk olvasás közben, amelyeket Fodor naplói, Csorba vallomásai, nyilatkozatai sem tartalmaznak: a levelek két *ember* kapcsolatának hol drámai, hol hétköznapi, ritkábban mulatságos, gyakrabban szomorú, néhol tragikus epizódjain keresztül teszik lehetővé két *alkotó* életútjának megismerését. Az *emberi* kapcsolat és az *alkotó* munka egymásba állandóan áttűnő együttese az, ami a levelezést számomra is élvezetessé tette, revelációként hatott, s átsegített a mechanikus irodalomtörténeti „aprómunkák” nehézségein.

Az már csak „hab a tortán”, hogy a személyes kapcsolaton, egyéni bajokon-örömeiken kívül a levelezésben a magyar irodalmi élet és a politikai-társadalmi közeg, melyben ez a két életmű létrejött, alakult, jól nyomon követhető. Néhol csak utalásszerűen, villanásnyira, néhol alaposabban „körülírva”, de minden mondatában a jobbítás szándékával a tenni akarás vágyával telve. Mivel jobbat írni most sem tudok, idézem a Csorba-Fodor kötethez írt utószó mondatait: „Nem is lehetett másképpen, hiszen a levelezők éles szemű megfigyelők voltak, s pontosan látták a »szocialista vívmányok« fölíratú tábla mögött levő mocsarat is.”

Béládi Miklós 21/12
Belátás (Fodor vers) 201/8
 Bella István 72/2; 145/6;
 191/1. mell.
 Beney Zsuzsa 145/8
 Benjámin László 76/8
 Bereczky László 54/3; 160/18;
 161/2
 Bereményi Géza 158/4
 Berkes Péter 191/2. mell.
 Bernáth Aurél 107
 Bertha Bulcsu 29/12; 32/2;
 54/11; 57/6; 59/3; 66/1; 67/1;
 67/3; 70/8; 73/2; 74/1; 80/4;
 107; 108/6; 123/5; 161/7; 210/4;
 213/4;
 Bertók László 36/9; 37; 41/13;
 61; 66/1; 85; 87; 93; 94; 95;
 104/6; 106/4; 107; 109; 121/23;
 123/5; 125; 134; 135/4; 144/3;
 145/6; 145/8; 155/4; 154/8;
 157/5; 158; 160/5; 160/6; 161/1;
 161/6; 164/6; 165; 166; 167;
 169; 170/3; 171; 172; 175; 189;
 198/1; 206/3; 216; 223/2
 Berzsényi Dániel 56/4; 64;
 107; 115/6; 117/8; 145; 152;
 170; 196/1. levél; 197
 Berzsényi Emlékkünnep 118/3
 Berzsényi Irodalmi Társaság
 115/3; 115/6; 116/5; 196/1.
 levél; 223
Beszélgetés Csorba Győzővel
 (A Könyvtáros interjú) 36/5
Beszélgetés Csorba Győzővel
Följegyzés című verséről (A
 Magyar Rádió műsora) 3/1;
 151/5
Beszélgetés Fodor Andrással
 (Könyvtáros interjú) 34/6

Beszélgetés régvolt időkről
 (Szente-Csorba beszélgetés)
 28/1
Betelik (Csorba vers) 160
Bezártam ajtót, ablakot (Ber-
 tók vers) 160/5
 Biebl, Konstantin 50/6
 Bíró Vera 48/4
Bírok-e még? (Csorba vers)
 214
Bíróági ügyek (Fodor vers) 95
 Bisztray Ádám 61/10; 62/6;
 87/5; 123/5; 145/6
Biztató (Csorba vers) 34
 Blaskovich Iván (Baranya
 megyei főispán) 19/1
 Bologna 225
Bolondok napja (Fodor vers)
 176
 Bonyhád 141
 Bordás György 117
 Boros István 214/3
 Borsos Miklós 125/1
 Bosznia-Hercegovina 52/9
Bölcsesség-óhajítás (Csorba
 vers) 160
 Börli, Hans 121/18
 Brecht Bertold 34/mell.;
 121/12
 British Council 66
Búcsú a hótól (Mezsirov kötet)
 88/2; 95/2; 96/3; 100; 101;
 104/6; 150/2; 102/1
Búcsú Váradtól (Janus vers)
 76/2
Búcsú Váradtól (Janus vers)
 ld. még *Útra készen búcsút*
vesz a Váradon nyugvó szent
királyoktól (Janus vers)
Búcsú Várkonyi Nándortól
 (Fodor írása) 102/3
 Buda Ferenc 72/2; 76/5

Budai Parmenius István ld.
 Parmenius István
 Budapest 1/7; 2/11; 2/5; 2/8;
 5/1; 7; 11/2; 9/8; 15; 16/3;
 28/12; 29/12; 32/2; 35; 36; 41;
 42; 43; 56; 63; 68; 76; 7/4; 82;
 87; 88/4; 90; 91; 94; 107; 108;
 111; 113/2; 114/3; 116; 121/21;
 145/8; 157/5; 161; 161/5; 162;
 165; 166; 168; 169; 182/3; 189;
 198; 203; 214/16; 214/21;
 214/22; 220; 221
 Budapest. Bajcsy Zsilinszky u.
 48
 Budapest. Bajza utca 28/6;
 66/9; 82; 162/6; 166; 181; 186
 Budapest. Budai Vár 66
 Budapest. Gazdagrét 193
 Budapest. Keleti Pályaudvar
 89
 Budapest. Múzeum u. 59;
 59/6; 134/3
 Budapest. Nagybaldogasszony
 útja 2
 Budapest. Széher út 21/3
 Budapest. Zugliget 8/3
 Budapesti Műszaki Egyetem
 193/10
 Budapesti Somogyiak Baráti
 Köre 196/1. levél
 Bukarest 109
 Bulgária 52; 178; 162/10; 188
 Bulla Károly 58/8; 61/12; 62/6

C

Carmina Burana (középkori
 diákdalok) 22/1; 121/8
 Celldömölk 196
 Cezanne, Paul 162

Cifra Palota (Kecskemét)
 214/22
Collegium maius (Fodor vers)
 4/4; 13/2
Credo (Fodor vers) 50
Cyrano érdeke (Csorba vers)
 180
Cyrano érdeke (Csorba vers-
 ciklus) 180
 Czezmicei János ld. Janus
 Pannonius
 Czibere Tibor 202/5
 Czigány György 135/5
 Czine Mihály 158/4
 Csaba ld. Békéscsaba
Csak a kereszten (Csorba
 vers) 82/4; 98
Csak azt nem (Csorba vers) 76
Családi följegyzések (Csorba
 vers) 76
 Csanádi Imre 56/13; 56/14;
 57/1; 107; 116; 117; 170/3
 Csanády János 142; 145/6;
 145/8
 Csanak Dóra 59/2
 Csányi László 170/3; 171/2;
 172; 203/3
 Császár Jánosné 21
Csata (Csorba vers) 18
 Csehszlovákia 50/8; 142/2;
 162/10
Csendes víz (Sipkay novella)
 41/5
Cséplés (Fodor vers) ld. *Ura-
 sági cséplés*
Csikorgó (Csorba-kötet) 159/3
Csillag (folyóirat) 3/1; 3/3; 4/3;
 4/5; 6/6; 7/4; 7/2; 8; 9; 11/8;
 14/3; 18;
 Csiszár Mirella 54/10; 214/8
 Csokonai Vitéz Mihály 64;
 87/4; 88/1; 88/9; 145; 152; 170

Köszönöm Csorba Győzőnének, **Margitkának**, hogy hozzájárult a közléshez, mindvégig támogatott a munkában, a néha nehezen olvasható kézírás „megfejtésétől” emlékeinek felelevenítéséig.

Köszönöm **Fodor Andrásnének**, **Sárikának**, hogy szintén hozzájárult a közléshez, elküldte nekem Csorba Fodorhoz írt leveleit, valamint legépelte és eljuttatta hozzám a Fodornak küldött Csorba kötetek dedikációinak szövegét, s hosszú levélben segített tanácsaival, különféle adatok közlésével.

Köszönöm **Tüskés Tibornak**, hogy elolvasta a levelezést, megírta a személyes hangvételű, emlékező bevezetést, s „tanári” tanácsaival, hibajavításaival segített munkám során.

Köszönöm **Varga Katalinnak**, a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattára kedves vezetőnőjének a munkámhoz nyújtott segítséget. Szerencsésen találkozok személyében a tudás a foglalkozása által megkövetelt segítőkészséggel és odaadással.

A Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattára **munkatársainak** szintén köszönettel tartozom segítőkészségükért.

Köszönöm **Kiss Tamásnak**, a POTE Könyvtár kiváló könyvtárosának, hogy a jegyzeteket szakmai szempontból alaposan átnézte és javaslataival, korrigálásával azok pontosságán sokat javított.

A LEVELEK IDŐRENDI TÁBLÁZATA

A betűk jelentése: Cs = Csorba; F = Fodor; d. n. = datálás nélkül; kl. k. = képeslap kézírással; l. g. = levél gépirással; l. k. = levél kézírással; ll. k. = levelezőlap kézírással.

Sorszám	Levelek	Dátum	Forma	Megjegyzés (boríték, címzés)
1	F/1	Kaposvár, 1947. máj. 16.	l. k.	Boríték nincs
2	F/2	d. n. [1954. szept. előtt]	l. k.	Boríték nincs
3	Cs/1	Bp. 1954. szept. 26. [datálás a postai bélyegzőről]	l. k.	Csillag Szerk. Bp. VI. Gorkij-fasor 10. sz.
4	F/3	Bp. 1954. okt. 14.	l. k.	Boríték nincs
5	F/4	Bp. 1954. dec. 23. [datálás a postai bélyegzőről]	kl. k.	Pécs, Megyei Könyvtár, Geisler E. u. 8.
6	F/5	Bp. 1955. máj. 18.	l. k.	Boríték nincs
7	Cs/2	Pécs, 1955. máj. 24.	l. k.	Boríték nincs
8	F/6	d. n. [sorrend a tartalom alapján]	ll. k.	Boríték nincs
9	Cs/3	Pécs, 1955. aug. 17.	l. g.	Bp. VI. Bajcsy Zsilinszky u. 15/E
10	Cs/4	Pécs, 1955. dec. 17.	l. g.	Csillag Szerk. Bp. VI. Gorkij-fasor 10. sz.
11	F/7	Bp. 1955. dec. 21.	l. k.	Boríték nincs
12	F/8	Bp. 1955. dec. 23.	l. k.	Boríték nincs
13	Cs/5	Pécs, 1956. jan. 17.	l. k.	Mint 10. lev.
14	F/9	Bp. 1956. jan. 21.	l. k.	Boríték nincs
15	F/10	Bp. [1956.] máj. 17.	l. k.	Boríték nincs
16	Cs/6	Pécs, 1956. jún. 5.	l. g.	Mint 9. lev.
17	Cs/7	Pécs, 1959. jan. 5.	l. k.	Mint 9. lev.
18	F/11	Bp. 1959. márc. 30.	l. g.	Boríték nincs
19	F/12	Bp. 1959. dec. 30.	kl. k.	Pécs, Damjanich u. 17.
20	Cs/8	Pécs, 1960. máj. 12.	l. k.	Bp. OSzK KMK
21	F/13	Bp. 1960. júl. 7.	l. k.	Boríték nincs
22	F/14	Bp. 1960. dec. 21.	l. k.	Boríték nincs

A huszadik század második fele jeles íróinak, Csorba Győzőnek és Fodor Andrásnak a levelezése két, egymáshoz különösen szoros szálakkal kötődő alkotó mintegy fél évszázados kapcsolatának emberi és kortörténeti dokumentuma. A fellelt 225 levél nem csak a két Kossuth-díjas költő pályájának hű tükre, hanem a kor- és pályatársakról, a társadalmi-politikai viszonyokról is értékes adalékokat nyújtó, őszinte, érdekes és értékes vallomása is. Személyes vonatkozások és a kor együtt és szinte azonos súllyal vannak jelen a levelekben, ezekben az intim, közlésre nem szánt, ám az Örökösök nagyvonalúsága eredményeként most mindannyiunk okulására mégiscsak olvasható írásokban.

Az Irodalmunk forrásai sorozat újabb, immáron 22. kötetét az olvasó akár úgy is forgathatja – írja a könyv előszavában Tüskés Tibor – „mint egy levéldokumentumokból fölépített fejlődésregény lapjait. A »levélregény« két szereplője, a dialógus két »fele«, a kérdések és válaszok között a természetes feszültség mindvégig jelen van, megmarad, és az olvasó figyelmét és érdeklődését állandóan ébren tartja”. Mindehhez hozzájárul a leveleket sajtó alá rendező és értékes jegyzetekkel ellátó, az olvasót a legapróbb részletekben is eligazító Pintér László munkája.

9789639498587

2800 Ft